

Η συμμετοχή των Κωνσταντινουπολιτών στην εθνεγερσία του 1821.

Ομιλία του Βασιλή Μούτσουλου* στις Διαλέξεις ΙΗΑ. (27 Μαΐου 2021).

Το σύγχρονο ελληνικό έθνος είχε ήδη αρχίσει να συγκροτείται χωρίς τυπικό ή νομικό κάλυμμα, ουσιαστικά από τις αρχές του 11ου αιώνα, ίσως και νωρίτερα, με την αρχή να τίθεται από ορισμένους ιστορικούς λίγους αιώνες μετά από το τέλος του αρχαίου κόσμου. Ο Μεσαιωνικός Ελληνισμός εκφράζεται με το Βυζάντιο. «Υπήρξε έθνος ελληνικό καθ' όλο το Μεσαίωνα», προβάλλει το 1853 ο Στέφανος Κουμανούδης, αλλά «παραδόθηκε εις τα δεσποτικά δόγματα (της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας), ήτις παρελθόν έχουσα ξένον, ουδέποτε εξεφράσθη ότι απηρνήθη αυτό».

Η ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η Ρωμανία όπως αποκαλείτο, αρχίζει τον βίο της ως κράτος ρωμαϊκό καθόσον αφορά την ορολογία και τη διοίκηση, και παρόλο που κράτησε τον χαρακτήρα αυτό μέχρι το τέλος της

ύπαρξης του, μετατρέπεται σταδιακά σε έθνος Ρωμαίων Χριστιανών με κύρια χαρακτηριστικά την ελληνοφωνία και την Ορθοδοξία. Παρόλο που το Βυζάντιο υπήρξε πολυεθνικό, διαμορφώθηκε ως μονοπολιτιστικό με ώσμωση των ρωμαϊκών καταβολών του με την ελληνιστική παράδοση ενώ και η εκκλησιαστική γλώσσα, τόσο σημαντική στο Βυζάντιο, υπήρξε η ελληνική. Τα Ελληνικά γίνονται επίσημη γλώσσα του κράτους μετά τη βασιλεία του Ηρακλείου (610-641), ενώ οι βυζαντινοί πληθυσμοί κατοικούν σε ελληνικές ή από μακρού ελληνοποιημένες περιοχές και η γλώσσα τους είναι η Αλεξανδρινή Κοινή. Πίστη τους είναι, σταδιακά μετά τον Μέγα Κωνσταντίνο, η Ορθοδοξία. Όπως γράφει η Ελένη Γλύκατζη Αρβελέρ «Γλώσσα λοιπόν ελληνική και ορθόδοξη πίστη, τα ειδοποιά στοιχεία του βυζαντινού πολιτισμού και βίου. Είναι ανάγκη να υπογραμμίσω ότι τα στοιχεία αυτά καθορίζουν (βασικά) τη σημερινή νεοελληνική ταυτότητα;».

Κατά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, οι Οθωμανοί Μουσουλμάνοι, στο όνομα της θρησκείας τους αλλά και του «έθνους» τους, δεν συγκρούσθηκαν με τους Ρωμαίους Χριστιανούς αλλά με τους Έλληνες. Η γενναιότητα των Βυζαντινών που επιδείχθηκε κατά την πολιορκία των Οθωμανών συνετέλεσε ώστε η αντίσταση στην Άλωση να αποτελεί ορόσημο για το ελληνικό έθνος καθ' όλα τα χρόνια της δουλείας. Η απάντηση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου στα Οθωμανικά κελεύσματα για παράδοση «Το δε την Πόλιν σοι δούναι ούτ' εμόν εστίν ούτ' άλλου των κατοικούντων εν ταύτη· κοινή γαρ γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα της ζωής ημών» υπήρξε το θεμέλιο στο οποίο βασίσθηκαν οι συνεχείς επαναστάσεις των Ελλήνων που οδήγησαν τελικά στη Μεγάλη Επανάσταση.

Πριν από την εισαγωγή της έννοιας του έθνους, κατά την τουρκοκρατία χρησιμοποιήθηκε η ορολογία Ρωμαίικο Γένος και «Γενογένεση» (αντί της Εθνογένεσης). Αργότερα η πανορθόδοξος ηγεμονική ροπή του Πατριαρχείου μεταβάλλεται (εν μέρει) στην ηγεμονική πρωτοβουλία του Ελληνικού Γένους. Η εννοιολογική διάκριση Γένους και Έθνους έχει μόνο συμβολική και ιστορική αξία. Η Μεγάλη Ιδέα έρχεται αργότερα να συγκεράσει τις αντιτιθέμενες τάσεις του οικουμενισμού και του γεννώμενου εθνικισμού.

Η εθνική ιδέα αναπτύσσεται προοδευτικά, από τα χρόνια του Βυζαντίου. Αρχικά αποδεσμεύεται από την «Ρωμαϊκότητα» όχι τόσο λόγω της διαφορετικής γλώσσας (λαού και άρχουσας τάξης) όσο της διάστασης στο θέμα του

θρησκευτικού δόγματος και κυρίως στο ζήτημα της εκκλησιαστικής διοίκησης. Καθοριστικό ρόλο έχει η Δ΄ Σταυροφορία (1204) που σηματοδοτεί και το οριστικό τέλος της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με τον χαρακτήρα αυτόν. Το Βυζάντιο των Παλαιολόγων που ακολουθεί το Ελληνικό Βασίλειο της Νίκαιας είναι ένα σχεδόν ελληνικό κράτος, ο λαός ωστόσο δεν έχει συνειδητοποιήσει πλήρως την ελληνικότητα του. Σύγχυση στο θέμα της εθνικότητας προκαλεί, αμέσως μετά, η δουλεία στους Οθωμανούς, και η διαφορετικότητα υπογραμμίζεται κυρίως στα πλαίσια της θρησκείας. Το Έθνος ορίζεται μεν ως Γένος ωστόσο αυτό δεν έχει σχέση με φυλετικά χαρακτηριστικά αλλά με θρησκευτικά και πολιτισμικά, με συνέπεια την ομαλή ενσωμάτωση και ξένων εθνολογικών στοιχείων (Σλάβων, Βλάχων, Αλβανών) στον «εθνικό» κορμό. Σταδιακά, η παράμετρος θρησκεία εγκαταλείπεται ως κύριος προσδιοριστικός παράγων της εθνικότητας, ενώ η ιδέα της αναβίωσης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλάζει περιεχόμενο, αντικατοπτρίζοντας τις ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, οι πολιτικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στο υπόδουλο και διαλυμένο έθνος αλλάζουν ριζικά, βελτιώνονται και οδηγούν προς μια νέα σύνθεση με ενίσχυση της μεσαίας τάξης. Η σχετική αστική άνοδος, η φαναριώτικη παράδοση, η απασχόληση με το εμπόριο και η αναγκαία σχετική συνάφεια με την Ευρώπη, και τέλος, η παιδεία με τις σημαντικές επιδόσεις των Ελλήνων στον τομέα αυτόν, οδήγησαν το Γένος, κατά τον 18ο αιώνα, σε μία πνευματική αναγέννηση, στον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, με την οικοδόμηση συγκεκριμένης νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας. Η συνειδητοποίηση της εθνικής ταυτότητας υποβοηθείται και από τον ρωσικό παράγοντα που απέβλεπε στην αξιοποίηση των εθνικών πόθων των Ελλήνων για τους δικούς της σκοπούς. Το αίτημα της εθνικής απελευθέρωσης μέσω Επανάστασης κατά το πρότυπο άλλων επαναστατικών ενεργειών που είχαν επισυμβεί στην Ευρώπη και αλλού, αρχίζει να συγκεκριμενοποιείται κυρίως από ενδογενείς παράγοντες, και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες αρχίζουν να καθορίζουν τη στάση τους και τους σκοπούς τους οποίους επεδίωκαν με γνώμονα τον συνειδητοποιημένο εθνισμό τους. Η λύση του ξεσηκωμού του έθνους, με τις δικές του δυνάμεις, αντιμετωπίζεται πλέον σοβαρά από την πρωτοποριακή αστική τάξη, που κατείχε τη θέση ανάμεσα στους Φαναριώτες και τα μεσαία στρώματα.

Αστικές ιδέες υπάρχουν, αλλά το περιεχόμενο τους διαφέρει από αυτό που αναπτύχθηκε στη Δύση αφού επηρεάζεται από το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον μιας, μάλλον αρχαιότερης τάξης, πραγμάτων. Η αστική συνείδηση δεν αναπτύσσεται στον Ελληνισμό κατά τρόπο παράλληλο με την εθνική συνείδηση όπως έγινε στη Δύση. Στην περίπτωση του Ελληνισμού, η εθνική συνείδηση διαμορφώνεται στο πλαίσιο αφενός της αντίθεσης κατακτητή και κατακτημένου, και αφετέρου αυτής μεταξύ Χριστιανισμού και Μουσουλμανισμού. Το αίτημα για ελευθερία είναι πρωταρχικά εθνικό και μόνο δευτερευόντως κοινωνικοπολιτικό καθόσον αφορά στους υπόδουλους Έλληνες.

Ο Ελληνισμός φθάνει στις αρχές του 19ου αιώνα, έχοντας κατορθώσει, όχι μόνο να διαφυλάξει την εθνική του ύπαρξη και ταυτότητα, αλλά και να αφομοιώσει τις Δυτικές φιλελεύθερες ιδέες, καθώς και να τις μετουσιώσει αναμιγνύοντας τις με τα συστατικά στοιχεία της ελληνικής παράδοσης ως προς την ελευθερία και δημοκρατία και της οθωμανικής ως προς την σκληρότητα του πολέμου, σε μία εκρηκτική ύλη, της οποίας δεν άργησε να καταφανεί η ισχύς. Η διεργασία αυτή συντελείται σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο και στις ελληνικές παροικίες της Δύσης. Η Κωνσταντινούπολη δεν αποτελεί την κύρια εστία αναπτύξεως της επαναστατικής εθνικής ιδέας, αλλά σίγουρα, ως το εθνικό κέντρο του Ελληνισμού αλλά και της Αυτοκρατορίας, οτιδήποτε γίνεται εκεί, έχει ιδιαίτερη σημασία λόγω της δημοσιότητας που αποκτά, αφού στην Πόλη είναι στραμμένα τα βλέμματα όλων των Ελλήνων.

Η Κωνσταντινούπολη είχε καταστεί πλέον πραγματική πρωτεύουσα της Ρωμιοσύνης. Οι Έλληνες κυριαρχούν πνευματικά σε όλους τους χριστιανικούς λαούς που είναι υποτελείς στην Αυτοκρατορία. Οι ίδιοι αποτελούν το μέσο επαφής με την ευρωπαϊκή σκέψη και λειτουργούν ως καταλύτης για την εθνική αφύπνιση. Εξ άλλου οι Έλληνες που είχαν προσληφθεί στην υπηρεσία της Πύλης, απέκτησαν με το χρόνο, μεγάλη δύναμη επειδή ήταν μυημένοι στα απόρρητα της Οθωμανικής Κυβέρνησης και έγιναν βαθμιαία πραγματικοί σύμβουλοι της ως προς τα θέματα που αφορούσαν στις εξωτερικές σχέσεις της Αυτοκρατορίας. Επίσης, ο ανώτερος κλήρος που εξαρτάται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, έχει ελληνική παιδεία και καθοδηγεί το σύνολο του κλήρου των ορθοδόξων λαών.

Λίγους αιώνες μετά την Άλωση, μια από τις επικρατούσες απόψεις μεταξύ των Ελλήνων, υποστήριζε ότι θα ήταν ίσως δυνατόν σε κάποιο βαθμό να επιτευχθεί ο εξελληνισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διαμέσου της πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής επικράτησης του ελληνικού στοιχείου, και η αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπό κάποια άλλη μορφή. Παράλληλα όμως ο «Θρήνος της Κωνσταντινούπολης» έπαιζε πάντα σημαντικό ρόλο στην ψυχοσύνθεση του Έθνους, αποτελώντας τη συνιστώσα προς την κατεύθυνση της εθνικής απελευθέρωσης δια των όπλων.

Έτσι, μέχρι την εποχή της κινήσεως που προετοίμασε την Ελληνική Επανάσταση, επικρατούσαν στην Κωνσταντινούπολη οι απόψεις που απέβλεπαν στη δυνατότητα μιας ειρηνικής συνυπάρξεως Ελλήνων και Τούρκων μέσα στα πλαίσια των εδαφικών ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με τη μία ή την άλλη μορφή, η λεγόμενη οικουμενική λύση. Από την άλλη πλευρά, η απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης συμβόλιζε την ελευθερία του ελληνικού Γένους, η οποία δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί παρά μόνο με τα όπλα, και γύρω από την πρωτεύουσα του Ελληνισμού, που συνιστούσε την εθνική λύση. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η απελευθέρωση του Γένους μπορούσε τότε να γίνει αντιληπτή μόνο ως συνέχεια του Βυζαντινού Κράτους. Οι μνήμες της αρχαίας Ελλάδας ήταν σπρωγμένες πολύ βαθιά στο υποσυνείδητο του έθνους για να οδηγήσουν σε κάποιο διαφορετικό στόχο. Η λύση λοιπόν που φαινόταν λογική και εφικτή στους υπόδουλους Έλληνες της Αυτοκρατορίας, ήταν η απελευθέρωση της Πόλης και η άλωση του συνόλου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε με τη βία είτε με τον βαθμιαίο εξελληνισμό της. Η χρησιμοποίηση Ελλήνων σε υψηλές κυβερνητικές θέσεις και σε μεγάλο βαθμό στη διπλωματική υπηρεσία της Αυτοκρατορίας, μαζί με την επικράτηση των Ελλήνων στην οικονομική ζωή της χώρας, συνηγορούσαν υπέρ της οικουμενικής λύσης ενώ η συμπεριφορά γενικά των Οθωμανών προς τους χριστιανούς υπηκόους της Αυτοκρατορίας αλλά και η ψυχρή λογική υποδείκνυαν ότι η απελευθέρωση του ελληνισμού ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί μόνο με σκληρό εθνικό ένοπλο αγώνα.

Κινητήριος δύναμη της Επανάστασης δεν ήταν ούτε η βάση της κοινωνίας ούτε η κεφαλή της. Η μεσαία «αστική» τάξη είναι αυτή που εξεργάζεται την ιδέα αποτελεσματικά, χρησιμοποιώντας ένα μίγμα ιδεών του Ρήγα, όπως διαμορφώθηκαν από τον γαλλικό διαφωτισμό σε ένα αυθόρμητο

πατριωτισμό, τον πόθο για ελευθερία, τη δυναμική των Κλεφτών, τη θέληση της ανώτερης τάξης να διατηρήσει τη θέση της στις εξελίξεις και την πάντα υποβόσκουσα ρωσική πολιτική εναντίον της ύπαρξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από εκεί πηγάζει η ιδέα της Φιλικής Εταιρείας, που με όπλο της τη μυστικότητα και την αποκλειστικά προσωποποιημένη πληροφόρηση – ένας προς έναν – επιτυγχάνει να στρατολογήσει σχεδόν το σύνολο του ενεργού Ελληνισμού στην εθνική ιδέα.

Μετά το Συνέδριο της Βιέννης του 1815, έγινε αντιληπτό από τους Έλληνες ότι δεν θα μπορούσαν να βασίζονται στη συνδρομή της χριστιανικής Ευρώπης για την απελευθέρωση τους. Η ιδέα ότι οι Έλληνες θα έπρεπε να στηριχθούν κυρίως στις δικές τους δυνάμεις, έπειθε όλο και περισσότερους. Με αυτήν την αντίληψη άρχισαν να αναπτύσσονται οι σκέψεις για μια νέα οργάνωση που θα στόχευε ακριβώς σε αυτήν την προοπτική και θα προετοίμαζε το έδαφος για την ελευθερία. Προς την κατεύθυνση αυτή, ιδρύθηκε στην Οδησό, το 1814 από τους Τσακάλωφ, Σκουφά και Ξάνθο η Φιλική Εταιρεία, η οποία διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην προετοιμασία της Επανάστασης. Στόχος της Εταιρείας υπήρξε η προετοιμασία μιας πανεθνικής εξεγέρσεως για την απολύτρωση του Γένους από τον Οθωμανικό ζυγό.

Η γενικά πάντως μη επιτυχής αρχική εξέλιξη της πορείας της Φιλικής Εταιρείας στη Ρωσία, μαζί με τους κινδύνους, που είχαν αντιληφθεί ότι αντιμετωπίζουν τα μέλη της Αρχής, τους οδήγησαν να σκεφθούν τη μεταφορά της έδρας της εκτός Ρωσίας και εντός του εδάφους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Πρώτος εγκαταστάθηκε στην Πόλη, στο Μέγα Ρεύμα, στη δυτική ακτή του Βοσπόρου ο Ξάνθος, ο οποίος εργαζόταν σε εμπορικό κατάστημα. Τον Δεκέμβριο του 1817, ήλθε και ο Τσακάλωφ στην Κωνσταντινούπολη για να αναχωρήσει όμως λίγο μετά για το Πήλιο, με σκοπό να διερευνήσει τη μεταφορά της έδρας της Εταιρείας εκεί. Ο Γαζής, φοβούμενος προδοσία, πρότεινε αντί του Πηλίου τη Μάνη. Μετά από την αποτυχία αυτή, ο Τσακάλωφ αναχώρησε τον Απρίλιο 1817 για τη Σμύρνη με τελικό προορισμό την Κωνσταντινούπολη.

Ο Σκουφάς αναχώρησε από την Οδησό τον Φεβρουάριο του 1818 με τον Φιλικό Λαυριώτη και τον Αναγνωστόπουλο, τον οποίο συνάντησε καθ' οδόν στη Βεσσαραβία. Από το Κίσνοβο όπου μετέβη ακολούθως, απέστειλε τον Αναγνωστόπουλο στο Ιάσιο για να συναντήσει τους Φιλικούς, Γ. Λεβέντη

και Γ. Ολύμπιο, οι οποίοι, μετά το θάνατο του Καραγεώργη Σερβίας τον οποίο είχαν μυήσει, εργάζονταν μέσω του Γ. Ευαγγελίδη, για να προσελκύσουν στα σχέδια της Εταιρείας τον ηγεμόνα της Σερβίας Μίλος Ομπρένοβιτς, χωρίς πάντως επιτυχία.

Ωστόσο λίγο χρόνο αργότερα η πρόοδος της Εταιρείας είχε τελματώσει και το μέλλον διαγραφόταν σκοτεινό. Κυριότερο μέλημα των Φιλικών ήταν η απόφαση για το θέμα της έδρας της Αρχής. Μεταξύ διαφόρων τοποθεσιών, επιλέγεται τελικά η Κωνσταντινούπολη. Στην απόφαση τους αυτή τους οδηγούν τόσο ο μεγάλος αριθμός των εκεί Ελλήνων και η αληθινή φιλοπατρία τους, όσο και η εκτιμώμενη αδυναμία της Οθωμανικής αστυνομίας να δράσει αποτελεσματικά στο κοσμοπολίτικο περιβάλλον της Πόλης. Εξάλλου, η Κωνσταντινούπολη ήταν μεν πρωτεύουσα του Οθωμανικού κράτους αλλά, παραδοσιακά και πρακτικά, συνιστούσε την πραγματική πρωτεύουσα του Ελληνισμού. Οι Φιλικοί θα μπορούσαν από εκεί να εποπτεύουν την πολιτική κατάσταση, τα οθωμανικά και ελληνικά ζητήματα και ταυτόχρονα να προλαμβάνουν τυχόν αναφυόμενα προβλήματα. Ο υπολογισμός αυτός απεδείχθη σωστός και η απόφαση επιτυχής.

Πρόθεση των Φιλικών ήταν να μη κινηθούν αμέσως δραστήρια, αλλά να παρατηρήσουν πρώτα πώς έχουν τα πράγματα, ποια η κατάσταση με το Οθωμανικό κράτος, πώς αντιμετωπίζουν οι ομογενείς την ιδέα της ελευθερίας, και εάν πράγματι οι εκτιμήσεις τους ήταν σωστές. Προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις για τις περαιτέρω ενέργειες της Εταιρείας καλείται και ο Τσακάλωφ στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος όμως καθυστερεί να έλθει. Κατά τα τέλη Μαΐου 1818, φθάνουν στην Πόλη οι Πελοποννήσιοι οπλαρχηγοί Αναγνωσταράς, Χρυσοσπάθης, Δημητρόπουλος και Φαρμάκης. Σε κοινή σύσκεψη λαμβάνονται ορισμένες αποφάσεις για την τελική φάση της μεγάλης επιχείρησης. Ο Τσακάλωφ έφθασε στη Κωνσταντινούπολη μόλις έξι ημέρες πριν πεθάνει ο Σκουφάς στις 31 Ιουλίου 1818, σε ηλικία 40 ετών από καρδιακό νόσημα. Ο Σκουφάς τάφηκε στο Βόσπορο, από την Εκκλησία των Παμμεγίστων Ταξιαρχών του Μεγάλου Ρεύματος. Η Εταιρεία στερήθηκε έτσι τον κατεξοχήν οραματιστή της, τον οργανωτικό νου της, που φαίνεται ότι υπήρξε ουσιαστικά όχι μόνο ιδρυτής της, αλλά και πρακτικά, την περίοδο εκείνη, ίσως αρχηγός της.

Όμως η οικονομική κατάσταση της Εταιρείας, ήταν πολύ άσχημη. Οι Ξάνθος, Τσακάλωφ και ο Αναγνωστόπουλος, που είχε εν τω μεταξύ εισαχθεί στην Αρχή, ευρίσκονται σε αδιέξοδο, και το μεγάλο σχέδιο της εξορμήσεως των πρακτόρων – Αποστόλων με στόχο τον γενικό προσηλυτισμό, έμοιαζε απραγματοποίητο. Η προσπάθεια των Φιλικών στράφηκε τότε προς τους πλούσιους και ισχυρούς Κωνσταντινουπολίτες πατριώτες, οι οποίοι κατοικούσαν ή διέμεναν προσωρινά στην Πόλη. Η μύηση αυτών ήταν αποφασιστικής σημασίας, επειδή όχι μόνο τη στήριξαν οικονομικά, αλλά και με την επιρροή που ασκούσαν γενικότερα και τις ικανότητές τους, διευκόλυναν την επέκταση του δικτύου της.

Πράγματι, οι Κωνσταντινουπολίτες πατριώτες, έβγαλαν από τη δύσκολη οικονομική κατάσταση την Εταιρεία. Αλλά και η πολύ ευνοϊκή υποδοχή που είχε στην Πόλη, είχε ενισχύσει την Εταιρεία, όχι μόνο υλικά αλλά και ηθικά. Η ανταπόκριση που έδειξε η μεσαία προοδευτική τάξη της Κωνσταντινουπόλεως που εκπροσωπείται βασικά από τους εμπόρους και τους υπαλλήλους τους, η προθυμία της να προσφέρει υπέρ της ιδέας των Φιλικών και η γενναιότητα που επέδειξε, ήταν κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της στη Ρωσία, από την ομογένεια της οποίας οι Φιλικοί ανέμεναν περισσότερα. Η Εταιρεία ενδυναμώθηκε ακόμη περισσότερο από το γεγονός της συμπαράστασης των Κωνσταντινουπολιτών, επειδή και οι υπόλοιποι Έλληνες έμποροι, ιδίως όσοι είχαν το κέντρο των επιχειρήσεων τους στην Ευρώπη αισθάνθηκαν την υποχρέωση να συντρέξουν την Εταιρεία, αφού έβλεπαν ότι ως και αυτοί που ζούσαν στον ίδιο τον τόπο του «τυράννου», είχαν το θάρρος να προβαίνουν σε επαναστατικές ενέργειες.

Ένα από τα μέσα που χρησιμοποίησε η Φιλική Εταιρεία για τη διάδοση της ήταν να αποκρύπτει το όνομα του (ανύπαρκτου μέχρι το 1820) αρχηγού της, αφήνοντας να εννοείται ότι μπορεί να ήταν ο Καποδίστριας ή ακόμη και ο Τσάρος. Όσο πλησίαζε όμως ο καιρός της Επανάστασης, κατέστη αδήριτη ανάγκη να ορισθεί ο Αρχηγός της εταιρείας. Στις αρχές Ιανουαρίου ο Ξάνθος μεταβαίνει από τη Μόσχα στην Πετρούπολη, και προτείνει στον Ιωάννη Καποδίστρια, να διευθύνει ως επικεφαλής, την κίνηση του έθνους. Μετά την άρνηση του Καποδίστρια, ο Ξάνθος στρέφει το ενδιαφέρον του σε άλλη προσωπικότητα, εξίσου λαμπρή και ικανότερη του κόμη στα στρατιωτικά, τον Κωνσταντινουπολίτη Αλέξανδρο Υψηλάντη του οποίου τα πατριωτικά

αισθήματα γνώριζαν οι Φιλικοί. Ο Ξάνθος αρχικά απευθύνθηκε στον εξάδελφο του Υψηλάντη, Κωνσταντινουπολίτη Φιλικό Ιωάννη Μάνου για να τους φέρει σε επαφή ώστε να του προτείνουν να αναλάβει την αρχηγία της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Υψηλάντης αποδέχεται με προθυμία και ενθουσιασμό να αφιερωθεί στην υπηρεσία των ομογενών με «πάσα θυσία» του, και πράγματι αποδεικνύεται έξοχη επιλογή.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης (Κωνσταντινούπολη 12 Δεκεμβρίου 1792 – Βιέννη 31 Ιανουαρίου 1828) ήταν γιος του Ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας και γόνου της εύπορης και ισχυρής Φαναριώτικης οικογένειας των Κωνσταντίνου Υψηλάντη και της Ελισάβετ Βακαρέσκου. Η καταγωγή της οικογένειας είναι από τα Υψηλά της Τραπεζούντας, η δε ύπαρξή της χρονολογείται από την εποχή που κατέφυγαν οι Κομνηνοί στην Τραπεζούντα. Από το 1655 ο Αντίοχος Υψηλάντης είχε εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κατατάχτηκε το 1810 με το βαθμό του ανθυπολοχαγού στο σώμα των σωματοφυλάκων του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄ της Ρωσίας. Συμμετείχε στη μάχη της Δρέσδης, (1813), όπου έχασε το δεξί του χέρι.

Μετά την αναγόρευση του συμπολίτη τους Αλέξανδρου Υψηλάντη ως Γενικού Επιτρόπου της Αρχής στις 15 Ιουνίου 1820 ο ενθουσιασμός των Κωνσταντινουπολιτών για την προσδοκώμενη απελευθέρωση του έθνους, φθάνει στο αποκορύφωμα της. Το μυστικό της Φιλικής Εταιρείας έχει μαθευτεί από όλους τους ομογενείς στην Πόλη, συμπεριλαμβανομένων και των γυναικών, πράγμα που δεν ήταν συνηθισμένο την εποχή εκείνη. Τα σπίτια του Ξάνθου και του Δικαίου, όπως και άλλων, είχαν μετατραπεί σε τόπους συναντήσεως των Φιλικών. Με το πρόσχημα διοργανώσεως χοροεσπερίδων, πραγματοποιούνται στο Σταυροδρόμιο του Πέρα, τα σημαντικότερα συμβούλια των Εταίρων. Η Κωνσταντινούπολη μετατρέπεται σε επιτελικό κέντρο με ουσιαστικό ρόλο στην προετοιμασία της Επανάστασης, κυρίως αυτής στον Ελλαδικό χώρο

Οι πιο ενθουσιώδεις πιστεύουν και διαδίδουν ότι η Ρωσία πρόκειται να συνδράμει στρατιωτικά την υπόθεση των Ελλήνων. Παρά την αντίθεση των σωφρονέστερων, η Εφορεία της Φιλικής Εταιρείας ζητεί από τον Υψηλάντη την αποστολή στην Κωνσταντινούπολη, ενός δοκίμου αρχιστρατήγου και εφοδίων για να αρχίσει η επανάσταση και υποβάλλονται πολλά τολμηρά σχέδια που προβλέπουν εξουδετέρωση του Σουλτάνου και της Αυλής του,

εμπρησμό κτηρίων της Πόλης και πυρπόληση του στόλου, του ναυστάθμου, του Τοπχανά και της αποθήκης πυρομαχικών, του Μπαρουτχανά, καθώς και αρπαγή του θησαυροφυλακίου. Άλλο σχέδιο προβλέπει την επιβίβαση Ελλήνων ναυτών υπό τη μυστική διευθέτηση Εταίρων, σε οθωμανικά πολεμικά και φορτηγά πλοία που θα μετέφεραν πολεμοφόδια στη ναυτική μοίρα του Αιγαίου, με απώτερο στόχο να τα κατακυριεύσουν ή να τα καταστρέψουν. Τα σχέδια αυτά στόχευαν μάλλον στην άλωση του κράτους και όχι σε απόσχιση εδαφών. Κινούνταν μάλλον στο πλαίσιο μιας μορφής «οικουμενικής λύσης».

Τα διάφορα σχέδια για κίνηση των Κωνσταντινουπολιτών απορρίφθηκαν τελικά και καμία δράση δεν έλαβε χώρα εκεί. Αν και η Κωνσταντινούπολη, ως πρωτεύουσα του Ελληνισμού και έδρα της Φιλικής Εταιρείας πρωτοστάτησε στην ηθική και υλική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης και παρόλο που οι Κωνσταντινουπολίτες υπήρξαν ένθερμοι υποστηρικτές της εθνικής ιδέας και ορισμένοι πρωταγωνίστησαν στην Επανάσταση, τελικά δεν ευτύχησαν να δουν την Πόλη τους ελεύθερη. Δεν υπήρχε αντικειμενική δυνατότητα ένοπλης κίνησης στην πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας. Η Επανάσταση δεν άρχισε από εκεί, όπως επιθυμούσαν, αλλά από την περιφέρεια, τη Μολδοβλαχία και την Πελοπόννησο.

Αργότερα, η εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων ευρύτερα, κατέστησε σαφές ότι οποιοδήποτε επαναστατικό κίνημα στην πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας δεν θα είχε απολύτως καμία τύχη, ενώ η καθολική σφαγή των Ελλήνων της Πόλης θα πρέπει να θεωρείται βεβαία, και πάντως σε ουδεμία περίπτωση θα ήταν δυνατό να παραταθεί η παρουσία των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη για άλλα 150 χρόνια.

Στις 21 Φεβρουαρίου 1821, ο Υψηλάντης αναχωρεί από τη Βεσσαραβία, περνάει τον ποταμό Προύθο και εισέρχεται στο Ιάσιο (Μολδαβία) και υψώνει δύο μέρες αργότερα, στις 24 Φεβρουαρίου, τη σημαία της Επανάστασης, εκδίδοντας επαναστατική προκήρυξη με τον τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος». Ακολουθώντας, στις 17 Μαρτίου, ενώ στη Μάνη οι οπλαρχηγοί απόφασιζούν την έναρξη του αγώνα, ο Υψηλάντης υψώνει τη σημαία της Ελευθερίας στο Βουκουρέστι, αντιμετωπίζοντας αρχικά τον στρατό των πασάδων της περιοχής. Το Ελληνικό Στράτευμα διαιρείται σε δυο σώματα υπό τους Κωνσταντινουπολίτες Γεώργιο Υψηλάντη και Νικόλαο Υψηλάντη. Ανάμεσα στους άλλους διοικητές που διόρισε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης είναι

και ο Κωνσταντινουπολίτης Αλέξανδρος Ρίζος. Ο Γεώργιος Μάνου (Κωνσταντινούπολη 1792 – Νάπολη 1868), αδελφός του Ιωάννη, συμμετείχε επίσης στη Μάχη του Δραγατσανίου (7 Ιουνίου 1821).

Η επιλογή της Μολδοβλαχίας για την Επανάσταση οφείλεται και στο γεγονός ότι ο Ηγεμόνας της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσος και ο τοποτηρητής στη Βλαχία Κωνσταντίνος Νέγρης ήταν Κωνσταντινουπολίτες. Αμφότεροι υποστήριξαν τον Υψηλάντη με αποτέλεσμα να καθαιρεθούν από τον Σουλτάνο.

Αμέσως μετά την έκρηξη της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία η κατάσταση στη Κωνσταντινούπολη εκτραχύνθηκε. Όταν μάλιστα οι Οθωμανοί διαπίστωσαν ότι ορισμένοι Φιλικοί, ειδοποιημένοι εκ των προτέρων, είχαν διαφύγει από την Πόλη, αποφασίσθηκε να ληφθούν σκληρά μέτρα, με τη θέση της ρωμαίικης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης υπό καθεστώς ομηρίας. Όλες οι αρχοντικές φαναριώτικες οικογένειες που ήταν εγκατεστημένες στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου διατάχθηκαν να μετοικήσουν αμέσως στο Φανάρι για να προληφθεί η δραπέτευση τους. Άρχισαν σφαγές Ελλήνων που είχαν συγγενείς στη Μολδοβλαχία και συνελήφθη ο Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης, που ήταν αδελφός πρώην ηγεμόνος φυγάδος, και παρεπιδημούσε την περίοδο εκείνη στην Κωνσταντινούπολη. Όλοι οι Έλληνες που δεν ήταν κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως, διατάχθηκαν να την εγκαταλείψουν.

Από την άλλη πλευρά ο ερεθισμός του τουρκικού όχλου στην Κωνσταντινούπολη αυξανόταν καθημερινά. Η τρομοκρατία εναντίον του ελληνικού στοιχείου που είχε αρχίσει με τις πρώτες ειδήσεις για την επανάσταση στη Μολδοβλαχία, είχε φθάσει σε σημείο να δολοφονούνται οι Ρωμιοί από τον όχλο, εν ψυχρώ, στους δρόμους. Οι επιθέσεις εναντίον σπιτιών και καταστημάτων, οι ύβρεις, τα ξυλοκοπήματα, μαχαιρώματα και βιασμοί ήταν στην ημερησία διάταξη. Η μετοικεσία των Φαναριωτών που είχε διαταχθεί άρχισε αμέσως, αλλά ο Πατριάρχης θεώρησε ότι το μέτρο αυτό απέβλεπε μάλλον να συγκεντρώσει τα θύματα που προορίζονται για σφαγή

Η συνειδητοποίηση της υπάρξεως της Φιλικής Εταιρείας και η αποκάλυψη των σχεδίων για δράση στην Κωνσταντινούπολη είχαν δημιουργήσει στον Σουλτάνο αισθήματα οργής και τρόμου. Θεωρώντας ότι ήταν ζωσμένος από φανερούς ή μυστικούς εχθρούς, ο Σουλτάνος δεν έβλεπε άλλη

λύση παρά τη γενική σφαγή των ραγιαδών, «ενόχων» ή μη. Για την εκτέλεση της απόφασης της γενικής σφαγής, ο Σουλτάνος Mahmud II ζήτησε από τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη, τον Σεϊχουλισλάμ Χατζή Χαλίλ την έγκριση του, με την έκδοση σχετικού φετβά. Ταυτόχρονα κήρυξε κατάσταση ανάγκης και κάλεσε στίφη όχλου και γενιτσάρων από την Ανατολή για την εκτέλεση της απόφασης του. Ενώ όμως στους δρόμους συνεχιζόταν οι βιοπραγίες, λεηλασίες και μεμονωμένες σφαγές Ρωμιών, ο Σουλτάνος συνάντησε την αντίδραση της ανώτατης θρησκευτικής ηγεσίας στην απόφαση της γενικής σφαγής.

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ από την πλευρά του, δεν έμεινε άπραγος. Μόλις έμαθε τα διαδιδόμενα περί γενικής σφαγής επισκέφθηκε μαζί με τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων, που την περίοδο εκείνη παρεπιδημούσε στην Κωνσταντινούπολη, τον Σεϊχουλισλάμ στην κατοικία του, και έκανε έκκληση υπέρ της ζωής των Ελλήνων στην Πόλη. Ο Σεϊχουλισλάμ, αφού ακολούθησε για ένα διάστημα παρελκυστική τακτική έναντι του Σουλτάνου, τελικά δεν εξέδωσε τον φετβά. Ο Σουλτάνος τον εκτέλεσε. Τελικά, η γενική σφαγή δεν πραγματοποιήθηκε, κατά πάσα πιθανότητα όχι μόνο λόγω της αντίδρασης του Σεϊχουλισλάμ αλλά και για να μην προκληθεί επέμβαση της Ρωσίας. Ο νέος Σεϊχουλισλάμ Φεϊζ Ιμάμης, υποχρεώθηκε να εκδώσει φετβά για ηπιότερη απόφαση, με την οποία επιτρεπόταν η τιμωρία (σφαγή) των δήθεν ενόχων, οπωσδήποτε των συνενόχων και των «απολύτως υπόπτων».

Ο Βεζίρης Σαλίχ παραδίνοντας το διάταγμα στον Πατριάρχη, είπε ότι καθ' υψηλή προσταγή, θα έπρεπε οπωσδήποτε να εκδώσει αφορισμό κατά του Υψηλάντη, του Μιχαήλ Σούτσου και των ανταρτών πέρα από τον Δούναβη. Διότι, πρόσθεσε ο Βεζίρης, μόνο ο αφορισμός αυτός θα μπορούσε να παρέχει κάποια ελπίδα αναβολής «στο ξίφος του Σουλτάνου που επικρέμεται επί των κεφαλών των». Υπό το κράτος του εκβιασμού αυτού συγκλήθηκε εκτάκτως νέα ευρύτατη κληρικολαϊκή σύσκεψη με συμμετοχή των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως και Ιεροσολύμων. Οι σύνεδροι τέθηκαν προ του διλήμματος, ή να υποκύψουν στον εκβιασμό ή να απορρίψουν τα σουλτανικά θελήματα και να θέσουν τον Ελληνισμό σε άμεσο κίνδυνο γενικής σφαγής, απειλή που φαινόταν πραγματοποιήσιμη και πολύ κοντά στην εφαρμογή της, υπό το φως των όσων διαδραματίζονταν στους δρόμους. Μετά από εκτενή συζήτηση, αποφασίσθηκε να προχωρήσουν στην

πράξη αφορισμού. Την Τετάρτη 23 Μαρτίου 1821 υπογράφεται από τους δύο Πατριάρχες και 21 Αρχιερείς ένα κείμενο αφορισμού, το οποίο ως πανταχούσα, απευθυνόταν προς το σύνολο των Αρχιερέων και κληρικών. Στο κείμενο αυτό, καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε να περιληφθούν όσο το δυνατόν λιγότερες από τις τυπικά συνηθισμένες αφοριστικές εκφράσεις. Την επόμενη Κυριακή, προφανώς κατόπιν απαιτήσεως της Πύλης, υπογράφηκε και νέο αφοριστικό έγγραφο με πολύ βαρύτερες εκφράσεις, το οποίο όμως απευθυνόταν μόνο προς τον Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας. Με τον τρόπο αυτό αποφεύχθηκε προσωρινά η γενική σφαγή των Ελλήνων της Αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα βέβαια, αυτών της Κωνσταντινούπολης. Όμως, ο Κωνσταντίνος Μουρούζης, Μέγας Διερμηνέας της Πύλης εκτελέστηκε στις 4 Απριλίου επειδή διαφύλαξε μυστικά της Φιλικής Εταιρείας.

Ο Γρηγόριος Ε΄ επικρίθηκε αυστηρά από διάφορους Έλληνες ιστορικούς για τον αφορισμό και τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει – αλλά δεν είχε – για την έκβαση της Επανάστασης. Εξάλλου οι Έλληνες δύσκολα θα επείθοντο ότι επρόκειτο περί αληθούς αφορισμού. Εάν κανείς εξετάσει τα γεγονότα και μάλιστα όχι με την εκ των υστέρων ψυχρή λογική, αλλά λαμβάνοντας υπόψη ότι οι πρωταγωνιστές βίωναν το κλίμα τρομοκρατίας που δημιουργήσαν οι Τούρκοι, γίνεται φανερό ότι ο Πατριάρχης αλλά και σύσσωμη η ηγεσία του Ελληνισμού στην Πόλη είχε τεθεί προ ενός αδυσώπητου εκβιασμού. Η ζωή εκατοντάδων χιλιάδων αμάχων Ελλήνων βρισκόταν υπό άμεσο κίνδυνο. Η πράξη του αφορισμού θα πρέπει να κριθεί υπό αυτό το πρίσμα.

Οι διάφοροι ισχυρισμοί ότι ο Πατριάρχης δεν ήθελε την Επανάσταση και για αυτό αντέδρασε με ανάλογο τρόπο παραμένουν αναπόδεικτοι, παρόλο που είναι πολύ πιθανό ο Γρηγόριος να υποστήριζε κάποια διαφορετική προσέγγιση. Ειδικότερα, αριθμός στοιχείων οδηγούν στην εκτίμηση ότι ο Πατριάρχης, όπως άλλωστε και ο Καποδίστριας, πίστευε ότι η εποχή δεν ήταν κατάλληλη για το επιχειρούμενο κίνημα, και ότι επίσης πρόσβλεπε σε μια λύση όχι επαναστατική αλλά εξελικτική, προς την επιθυμητή κατεύθυνση που θα ήταν η οικουμενική, κατά τα πρότυπα της Φαναριώτικης ιδέας. Φοβόταν ότι μια βεβιασμένη επανάσταση, θα μπορούσε να βλάψει την Ελληνική Εθνική Ιδέα. Εξάλλου, αν ο Πατριάρχης συμμετείχε στην Επανάστα-

ση, ποια θα ήταν η τύχη του ποιμνίου του που θα παρέμενε υπό τους Οθωμανούς;

Οι αφορισμοί και η εκδήλωση πλήρους υποταγής των Ρωμιών της Πόλης, τους είχαν σώσει προσωρινά από τον κίνδυνο της γενικής σφαγής μετά τα γεγονότα στη Μολδοβλαχία, όταν όμως έφθασαν τα νέα για τον ξεσηκωμό και στο Μοριά, ο Σουλτάνος προχώρησε σε πρόσθετα σκληρά μέτρα. Στην αγχόνη οδηγήθηκε πρώτος ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, στις 10 Απριλίου 1821, ανήμερα του Πάσχα, μπροστά στην κεντρική πύλη του Πατριαρχείου. Η εκτέλεση έγινε από άτακτους γενίτσαρους, αλλά το κείμενο που αναρτήθηκε ως αιτιολογία, αποδεικνύει ότι έγινε κατόπιν σουλτανικής διαταγής. Ακολούθως απαγχονίζονται οι αρχιερείς που είχαν συλληφθεί ως όμηροι. ο Εφέσου Διονύσιος στην κεντρική αγορά του ελληνοκατοικούμενου Πέρα, την Ψαραγορά (Μπαλούκπαζαρ), ο Αγκιάλου Ευγένιος στον Γαλατά, ενώ ο Νικομήδειας Αθανάσιος πέθανε από τις κακουχίες της φυλακίσεως του και τα βασανιστήρια. Στις 19 Απριλίου γίνονται μαζικοί απαγχονισμοί λαϊκών. Στις 6 Μαΐου φονεύεται ο Νικόλαος Μουρούζης, Δραγουμάνος του στόλου. Στις 3 Ιουνίου απαγχονίστηκαν στη δυτική ακτή του Βοσπόρου ο Τυρνόβου Ιωαννίκιος, ο Αδριανουπόλεως Δωρόθεος στο Μέγα Ρεύμα, ο Θεσσαλονίκης Ιωσήφ στο Νιχώρι, ο Δέρκων Γρηγόριος στα Θεραπεία. Την ίδια ημέρα εξορίζονται στην Ανατολία ο Σκαρλάτος Καλλιμάχης, που είχε διορισθεί ηγεμόνας της Βλαχίας μετά την έκρηξη της Επανάστασης εκεί.

Κατά τα νέα, αληθινά ή χαλκευμένα, που καταφθάνουν από την Ελλάδα, δημιουργείται στην Κωνσταντινούπολη κατάσταση τρομοκρατίας εναντίον των Ρωμιών. Ήταν φανερό ότι η σφαγή στην Πόλη είχε αρχίσει. Τα θύματα της εποχής εκείνης στην Πόλη υπολογίζονται σε δέκα χιλιάδες.

Όσοι Κωνσταντινουπολίτες έφυγαν από την Πόλη εγκαίρως κατάφεραν να συμμετέχουν στην Εθνική Επανάσταση είτε στις τάξεις των απλών οπλιτών, είτε σε ηγετικές θέσεις. Πρόσφεραν και αυτοί το μερίδιο αίματος που τους αναλογούσε στον βωμό της Ελευθερίας, μαζί με τους λοιπούς Έλληνες.

Η επανάσταση στο Μοριά ξεσπάει με τη σύναξη των καπεταναίων στις 17 Μαρτίου 1821 στην Τσίμοβα (Αρεόπολη), που ήταν η πρωτεύουσα των Μαυρομιχαλαίων όπου και «συνεννοήθησαν να λάβωσι τα όπλα κατά των Τούρκων». Στην πρώτη επαναστατική στρατιωτική ενέργεια, οι Έλληνες εισβάλλουν στην Καλαμάτα στις 23 Μαρτίου 1821, την οποία και καταλαμβάν-

νουν. Ωστόσο απαιτείται πολιτική συγκρότηση και οργάνωση του επαναστατικού στρατού. Η ανάγκη πολιτικής εκπροσώπησης για την νομιμοποίηση των επαναστατικών ενεργειών εκφράσθηκε άμεσα, με την ίδρυση της Μεσσηνιακής Γερουσίας υπό τον Πετρόμπεη. Γραμματέας της διορίζεται ο Κωνσταντινούπολιτης Δημήτριος Βυζάντιος. Το αληθινό του όνομα είναι: Δημήτριος Κωνσταντίνου Χατζή-Ασλάνης, (Κωνσταντινούπολη 1790 – Πάτρα 1853). Ήταν συγγραφέας και αγιογράφος. Το δημοφιλέστερο θεατρικό του έργο υπήρξε η «Βαβυλωνία».

Ο Δημήτριος Υψηλάντης που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1793 κατέρχεται στην Ελλάδα ως πληρεξούσιος του αδελφού του Αλεξάνδρου. Η πατρότητα της επιτυχούς ιδέας της αναπλήρωσης του Αλέξανδρου από τον Δημήτριο διεκδικείται από τους Ξάνθο και Αναγνωστόπουλο και χρονικά τοποθετείται μεταξύ 9 και 19 Μαρτίου 1821. Προτού κατέβει στον Ελλαδικό χώρο, ο Δ. Υψηλάντης πραγματοποίησε ένα σύντομο ταξίδι στην Οδησό με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων από τους Έλληνες της εκεί κοινότητας, δανείστηκε άλλα, και υποθήκευσε όσα οικογενειακά κοσμήματα είχε για να προμηθευτεί όπλα. Η κάθοδός του στην Ελλάδα υπήρξε περιπετειώδης λόγω καταδίωξης του από ανθελληνικές ευρωπαϊκές δυνάμεις. Το ταξίδι ξεκίνησε από το Κίσινοβο με προορισμό το Τριέστι και από εκεί έφυγε στις αρχές Ιουνίου δήθεν για την Οδησό αλλά τελικά για την Ύδρα. Ο Υψηλάντης είχε μαζί του δύο διαβατήρια, ένα ρωσικό και ένα γερμανικό. Οι αυστριακές Αρχές επέτρεψαν στον Υψηλάντη να φύγει για την Ελλάδα, επειδή εκτίμησαν ότι έτσι θα είχαν την καλύτερη απόδειξη πως η Ρωσία εμπλεκόταν στις ταραχές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης κατέβηκε με τη σημαία της Φιλικής Εταιρείας με τον φοίνικα και τις λέξεις «Ελευθερία ή Θάνατος», τα πληρεξούσια του αδελφού του με τα οποία διοριζόταν «Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής», και αρκετά χρήματα για τον αγώνα. Στις 12 Ιουνίου εκδίδει την πρώτη προκήρυξή του. Με αυτήν αποσκοπεί στην στρατολόγηση και τον εφοδιασμό για τις ανάγκες του πολέμου.

Στις 19 Ιουνίου αποβιβάσθηκε στο Άστρος και μετά δύο ημέρες πήγε στα Βέρβαινα για να συναντηθεί με προκρίτους. Αρχικά υπήρξαν δισταγμοί επειδή ο Υψηλάντης είχε ταχθεί υπέρ των Φιλικών Παπαφλέσσα, Κολοκοτρώνη και Αναγνωσταρά. Στις 20 Ιουνίου του 1821 ανέλαβε την αρχιστρατηγία των

Επαναστατών και μαζί με τον Κολοκοτρώνη προσπάθησαν να οργανώσουν τακτικό στρατό.

Καθ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης ο Υψηλάντης πολέμησε με γενναιότητα σε όποια ηγετική θέση τον έτασσε η εκάστοτε δημοκρατική επαναστατική κυβέρνηση. Ιδιαίτερα αναφέρεται η νίκη των Ελληνικών Δυνάμεων στους Μύλους (13.6.1825) όπου ο ελληνικός στρατός υπό την ηγεσία του Δημητρίου Υψηλάντη αντιμετώπισε με επιτυχία τον στρατό του Ιμπραήμ.

Με το ξέσπασμα της Μεγάλης Επανάστασης ο εκ των πρωταγωνιστών της, Κωνσταντινουπολίτης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1791, εξόπλισε ένα πλοίο, έπλευσε από το Λιβόρνο στην Μασσαλία, πήρε μαζί του Έλληνες της Ευρώπης και φιλέλληνες και αναχώρησε για την Πάτρα αλλά κατέληξε στο Μεσολόγγι. Εκεί άρχισε αμέσως τις ενέργειες για τοπική πολιτική οργάνωση. Συναντάται με τον Δημήτριο Υψηλάντη τον Αύγουστο του 1821, ορίζεται πληρεξούσιός του και αναλαμβάνει την οργάνωση της Δυτικής Στερεάς. Στα πλαίσια αυτής συγκαλεί την «Συνέλευσιν της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος», της οποίας εκλέγεται πρόεδρος.

Ο Μαυροκορδάτος έλαβε μέρος σε πολλές μάχες από ηγετικές θέσεις. Σημειώνεται η πρώτη νίκη των Ελλήνων στην Ήπειρο, στο Κομπότι της Άρτας στις 10 Ιουνίου 1822, η νίκη στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου τα Χριστούγεννα του 1822, και η γενναιότητα που επέδειξε στη Σφακτηρία της Πύλου το 1825, όπου μόλις διέφυγε τον θάνατο.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ήταν κυρίαρχη προσωπικότητα στις τάξεις των εκσυγχρονιστών, διπλωμάτης και πολιτικός που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου κατά την Επανάσταση και στις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες. Ο Μαυροκορδάτος απεβίωσε στην Αίγινα το 1865.

Ο Θεόδωρος Νέγρης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1790 αλλά απεβίωσε νωρίς, στο Ναύπλιο, στις 22 Νοεμβρίου 1824. Καταγόταν από παλαιά αρχοντική Φαναριώτικη οικογένεια. Ήταν γιος του Γεωργίου Νέγρη, εγγονός του ομώνυμου του Θεόδωρου Νέγρη, πατριάρχη της οικογένειας των Νέγρηδων της Κωνσταντινούπολης. Λόγω της καλής οικονομικής του κατάστασης απέκτησε αξιόλογη μόρφωση. Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και έγινε ένα από τα πιο δραστήρια μέλη της.

Ο Νέγρης, κατόπιν συνεννόησης με τον Δ. Υψηλάντη ανέλαβε αρχικά την οργάνωση της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας. Στις 19 Νοεμβρίου 1821, ο Νέγρης ίδρυσε την «Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», τον αποκληθέντα Άρειο Πάγο.

Τέλη του 1821, ο Δημήτριος Υψηλάντης συγκάλεσε στο Άργος την Α΄ Εθνική Συνέλευση η οποία πραγματοποιήθηκε στην Πιάδα, κοντά στην Επίδαυρο. Η Συνέλευση ανέθεσε σε επιτροπή υπό την Προεδρία του Μαυροκορδάτου να συντάξει σχέδιο του πρώτου πολιτεύματος, το οποίο δημοσιεύθηκε την 12.1.1822. Πρόεδρος του πενταμελούς εκτελεστικού τέθηκε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και Υπουργός Εξωτερικών ο Θεόδωρος Νέγρης.

Πολλοί πατριώτες από τον Ελλαδικό χώρο, τα Ελληνικά νησιά, και την Ιωνία είχαν μνηθεί στην Κωνσταντινούπολη, στην Φιλική Εταιρεία. Πλοία με όπλα και πολεμοφόδια αναχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη τις παραμονές της Επανάστασης προς τις περιοχές που ετοιμαζόντουσαν να ξεσηκωθούν και με τον τρόπο αυτό βοήθησαν στον αγώνα.

Κωνσταντινουπολίτες πολέμησαν σε διάφορα μέτωπα. Ο Κωνσταντινουπολίτης Μιχαήλ ή Μιλτιάδης Χουρμούζης του οποίου το πραγματικό όνομα ήταν Χουρμούζιος Τριαντάφυλλου (Κωνσταντινούπολη, 1804 – 1882) ήλθε στην Ελλάδα τον Μάιο 1821 και πολέμησε στη Ρούμελη, στην Πελοπόννησο και στην Κρήτη, όπου έμεινε ως το 1833. Υπήρξε στρατιωτικός και πολιτικός, ενώ συνέβαλε στα ελληνικά γράμματα ως θεατρικός συγγραφέας και δημοσιογράφος. Μεταξύ των γνωστότερων θεατρικών του συμπεριλαμβάνεται ο «Λεπρέντης» (1835).

Η Μαριγώ Ζαραφοπούλα γεννήθηκε στα Ταταύλα της Κωνσταντινούπολης. Συνεργάσθηκε με τη Φιλική Εταιρεία και ανέλαβε διάφορες αποστολές που της εμπιστεύθηκαν. Μεταξύ άλλων της πιστώνεται η επιτυχία της δραπετεύσης των παιδιών του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη που κρατούνταν στην Κωνσταντινούπολη ως όμηροι. Όταν αποκαλύφθηκε η συμμετοχή της ίδιας και του αδελφού της, η ίδια υπέστη διώξεις ενώ ο αδελφός της κατατομήθηκε. Τελικά, μετά από μεγάλες ταλαιπωρίες, η Ζαραφοπούλα κατάφερε να μεταβεί στην Ύδρα της επαναστατημένης Ελλάδας, κομίζοντας μαζί της μεγάλο χρηματικό ποσό το οποίο διέθεσε για τις ανάγκες της επανάστασης. Στην Πελοπόννησο, χρησιμοποιήθηκε από τους Κολοκοτρώνη

και Υψηλάντη ως κατάσκοπος εντός της Τριπολιτσάς. Τα επόμενα χρόνια, χρηματοδότησε την εκστρατεία του Φαβιέρου στην Κάρυστο καθώς και του Χατζημιχάλη Νταλιάνη στην Κρήτη. Πέθανε άπορη μετά το 1865, έτος κατά το οποίο αιτήθηκε σύνταξη από την Επιτροπή Εκδουλεύσεων. Την προσφορά της Ζαραφπούλας στην επανάσταση, πιστοποίησαν με σχετικά έγγραφα αρκετοί σημαντικοί οπλαρχηγοί όπως οι Γενναίος Κολοκοτρώνης, ο Χατζηχρήστος, και ο Νικηταράς.

Τέλος τον Οκτώβριο του 1828, ο Δημήτρης Υψηλάντης επικεφαλής στρατού που είχε συγκροτηθεί, πραγματοποίησε νικηφόρες επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Βοιωτία και διατήρησε την περιοχή υπό ελληνικό έλεγχο. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1829, ηγήθηκε στην τελευταία μάχη του Αγώνα στην Πέτρα της Βοιωτίας. Απεβίωσε στο Ναύπλιο την 5 Αυγούστου 1832.

Όλοι οι Κωνσταντινουπολίτες στρατιωτικοί αρχηγοί, παρέμειναν πιστοί στην εθνική επανάσταση και στις δημοκρατικές επαναστατικές κυβερνήσεις από την αρχή μέχρι το τέλος. Ο Μαυροκορδάτος βέβαια στα πλαίσια της πολιτικής του δράσης ενίοτε συντάχθηκε πολιτικά και με τους αντάρτες, κυρίως κατά την Καποδιστριακή περίοδο. Μετά το τέλος της Επανάστασης, όσοι Κωνσταντινουπολίτες μαχητές δεν πέθαναν στον πόλεμο ή από τις κακουχίες, υπηρέτησαν εξίσου πιστά το Ελληνικό κράτος, τόσο από πολιτικές όσο και από διπλωματικές θέσεις ή διακρίθηκαν στα ελληνικά γράμματα.

***Ο Βασίλης Μούτσογλου είναι Πρόεδρος ε.τ. και Μέλος του ΙΗΑ**

Τα άρθρα που δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του ΙΗΑ εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς – μέλη του ΙΗΑ. Η ιστοσελίδα του ΙΗΑ δεν λογοκρίνει, ούτε επεμβαίνει σε άρθρα – κείμενα των μελών του ΙΗΑ.

[International Hellenic Association.](https://professors-phds.com/)

Πηγή : <https://professors-phds.com/>